

Окремі теоритичні та практичні аспекти судового розгляду та виконання деяких категорій справ про виселення з урахуванням Європейських стандартів

Сатановська О.В.¹

Опубліковано	Секція	УДК
29.10.2025	Право	347.95:347.998(4)(477)

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17533128>

Анотація. Сучасний стан правового регулювання житлових правовідносин, особливо в умовах військової агресії РФ та процесів адаптації національного законодавства до європейських стандартів, потребує систематизації знань і переосмислення понять житлового права.

Метою статті стало узагальнення підходів до класифікації справ про виселення в міжнародно-правовому та національному вимірі, а також правовий аналіз проблем виселення у справах про позбавлення права користування житлом та у справах про видачу обмежувального припису (у частині обмеження права на користування житлом).

Результатами наукового дослідження є порівняльний аналіз видів виселення за рівнем правового регулювання, джерелами, формою захисту та видами провадження, а також науковий аналіз процесуальних особливостей судового розгляду та виконання справ про позбавлення права користування житлом та у справах про видачу обмежувального припису.

Ключові слова: *примусове виселення, європейські стандарти, цивільний процес, обмежувальний припис, виконання судових рішень про виселення, судовий розгляд справ про виселення.*

Certain aspects of judicial proceedings and enforcement in eviction cases

Annotation. In the context of aligning Ukrainian legislation with European standards, it is particularly important to gradually adapt legal awareness, scholarship, and judicial practice accordingly. This is a lengthy process that requires rethinking many legal categories and developing new approaches to established legal positions, especially in the field of housing law and rights. The purpose of this article is to attempt a generalization of approaches to the classification of eviction cases in both the international legal context and the national model of compulsory eviction, as well as to conduct a legal analysis of eviction issues in cases concerning deprivation of the right to use housing and in cases concerning the issuance of restraining orders aimed at removing obstacles to the use of property or prohibiting presence at a place of residence.

As a result of the research using the comparative method, a scientific analysis of types of eviction was carried out according to various criteria, taking into account European standards: by the level of legal regulation (international compulsory eviction and national); the national

¹ Національний Університет "Одеська юридична академія" ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-7905-0951>

level was further categorized by source of regulation, form of judicial protection, and types of proceedings. Separately, a comparative analysis was conducted of the judicial review and enforcement of cases concerning deprivation of the right to use housing and cases concerning the issuance of restraining orders aimed at removing obstacles to the use of property or prohibiting presence at a place of residence.

It is noted that a request for a restraining order to remove obstacles to the use of property or prohibit presence at a place of residence through eviction is not lawful. Although it is a form of eviction, a restraining order has its own significant features (term of issuance, circumstances considered as part of the subject of evidence, grounds for issuance, etc.), and therefore these are two independent methods of protecting the owner's rights.

Keywords: compulsory eviction, european standards, civil procedure, restraining order, enforcement of court eviction decisions, judicial review of eviction cases.

Вступ

Виселення особи в науці цивільного та цивільного процесуального права, а також міжнародного права є дискусійним. Воно безпосередньо пов'язане з правом на житло, одним із фундаментальних прав людини, без якого нормальне соціальне життя практично уявити неможливо. Саме тому правовому регулюванню права на житло присвячені нормативно-правові акти найвищої юридичної сили — Конституція (ст. ст. 47,48) [1], а також такі міжнародно-правові акти, як Конвенція з прав людини (ст. 8) (далі - Конвенція) [2].

Європейський суд з прав людини стоїть на захисті недоторканності права особи на житло, проте судові спори, як на національному, так і на міжнародному рівні з цього питання тривають.

Виселення є одним із найгостріших питань реалізації права на житло, особливо під час воєнного стану. Також воно потребує переосмислення з урахуванням триваючих інтеграційних процесів в Україні.

Проблемам житлових правовідносин присвячено чимало доктринальних наукових праць, серед яких можна виділити роботи таких авторів, як В. С. Галянтич, Ю. О. Гопанчук, І. О. Дзера, А. І. Дрішлюк, М. К. Заїка, Л. Г. Лічман, С. О. Погрібний, Є. О. Харітонов. Але в останні роки прослідковується брак досліджень з тематики адаптації національного законодавства до європейських стандартів.

Серед наукових здобутків останніх років слід виділити роботи А. А. Стеценко «Міжнародні засади примусового виселення» та О. Є. Авраменко «Міжнародно-правові засади забезпечення житлової потреби», що присвячені наближенню інституту виселення до європейських стандартів. Однак наукових питань, законодавчих прогалин та неузгодженості судової практики в умовах сьогодення залишилося чимало.

Метою даної статті є здійснення наукової класифікації різних видів виселення, а також наукова розвідка проблемних аспектів окремих категорій справ примусового виселення — від судового розгляду до виконання судового рішення з урахуванням європейських стандартів.

Завданнями статті є, по-перше провести наукове переосмислення класифікації справ про виселення з урахуванням європейських стандартів, по-друге здійснити науковий аналіз окремих аспектів судового розгляду справ про виселення та їх виконання.

Результати

Право на житло, закріплене в ст. 47 Конституції України, як зазначає О. Є. Харітонов, є одним з елементів цивільної правоздатності, що наділяє особу здатністю мати права й обов'язки та виступає передумовою набуття суб'єктивних, у тому числі житлових, прав і обов'язків [3, с. 109].

Порушення житлових прав - порушує конституційне право на житло. Саме тому виселення, що за своєю суттю є обмеженням права на житло, повинно бути крайнім заходом та застосовуватися в строго визначеному законом порядку. Така позиція відповідає *європейським стандартам*, зокрема ст. 8 Конвенції [2], і знайшла відображення у численних рішеннях Європейського суду з прав людини (далі — ЄСПЛ).

Зокрема, ЄСПЛ наголошує: (1) втрата житла є крайньою формою втручання у право на повагу до житла («МакКанн проти Сполученого Королівства»); (2) таке втручання порушує ст. 8 Конвенції, за винятком випадків, коли воно здійснюється «згідно із законом», переслідує одну або кілька законних цілей, наведених у п. 2, і, крім того, є «необхідним у демократичному суспільстві» для їх досягнення («Федоров та Федорова проти України»)[4].

Поняття виселення є дискусійним. Як зазначає О. О. Породько: «З позиції юриспруденції виселення із житла полягає у примусовому позбавленні фізичної особи права користуватися, володіти та розпоряджатись конкретним житловим приміщенням внаслідок відсутності підстав чи неможливості його подальшого використання або невиконання цивільно-правових зобов'язань, заставним майном у яких є це житлове приміщення» [5, с. 226]. Це поняття відображає виселення лише з позиції національного регулювання, без урахування міжнародно-правових засад, тому його не можна вважати повним. На необхідності комплексного дослідження примусового виселення — шляхом синхронізації та порівняння норм міжнародного, житлового й цивільного процесуального права, а також виявлення міжнародних стандартів забезпечення прав людини при застосуванні цієї процедури — наполягає А. А. Стеценко [6, с. 194]. З такою думкою слід погодитись, особливо з урахуванням п. 3 Коментаря № 7, та визнати, що «примусове виселення» — постійне або тимчасове видалення проти їх волі окремих осіб, сімей та/або громади з будинків та/або землі, яку вони займають, без надання доступу до відповідних форм правового чи іншого захисту. Заборона на примусове виселення, однак, не поширюється на виселення, здійснені примусово відповідно до закону та відповідно до положень Міжнародного пакту про права людини (п. 3 Коментаря № 7) [7].

Тому слід розрізняти: примусове виселення як категорію міжнародного та національного рівнів. Також слід розрізняти примусове виселення в порядку закону та незаконне примусове виселення. Примусове виселення в порядку закону є способом забезпечення захисту порушеного права (або є необхідним в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб), а примусове незаконне виселення, навпаки є порушенням права на житло.

Як спосіб захисту порушеного права, примусове виселення полягає у примусовому позбавленні фізичної особи права користуватися та/або володіти, розпоряджатись конкретним житловим приміщенням на підставах й у порядку передбачений у законі.

Справи про примусове виселення (на національному рівні) розглядаються судами цивільної юрисдикції (ч. 1 ст. 19 ЦПК України [8]).

Справи примусового виселення - є неоднорідною категорією цивільних справ. Як свідчить аналіз судової практики, воно може здійснюватися шляхом пред'явлення різних вимог, за різними правовими підставами та мати різний зміст, тобто спосіб захисту, зокрема: позов про позбавлення права користування, виселення наймача, про усунення перешкод у здійсненні права користування та розпорядження цим майном протягом усього часу відповідного правопорушення тощо [9].

Відсутність єдиного підходу до класифікації справ про виселення відстежується і в науці та створює перешкоди для цілісного уявлення цієї категорії справ, сприяє виникненню різних, не пов'язаних між собою підходів до їх розуміння. Наприклад, В. І. Бобрик наголошує на збірному (комплексному) характері справ про виселення, що складаються з сукупності різних за своєю правовою природою справ, включаючи,

зокрема, такі види виселення, як: «справи про усунення перешкод у користуванні житловим об'єктом нерухомого майна шляхом виселення; справи про виселення з різного роду соціального житла (житла, віднесеного до загального житлового фонду державної чи комунальної власності, службового житла, гуртожитку тощо) з наданням або ненаданням іншого житлового приміщення; справи про виселення з житла, що перебуває в аварійному стані або у стані, непридатному для проживання людей; справи про виселення у зв'язку зі зверненням стягнення на предмет іпотеки» [10, с. 321].

В свою чергу А.А. Стеценко, пропоную класифікувати справи про виселення за міжнародним рівнем та національним. Де до першої групи належать справи про примусове виселення в в аспекті регулювання міжнародного права (внаслідок збройного конфлікту, масової втечі та переміщення біженців; програм урбанізації тощо) та національного законодавства [6, с. 197].

Безумовно, слід погодитися з наведеними класифікаціями справ про виселення, з їхнім збірним характером. Але, з певними уточненням. По-перше, здається обидві класифікації доповнюють одну одну, роблячи уявлення про примусове виконання більш широким та таким, що охоплює уявлення примусового виконання відповідно міжнародним стандартам, та національне правове регулювання. Але слід врахувати, що на рівні національного регулювання надати вичерпний перелік справам про виселення неможливо. Більш вдалим є підхід класифікації справ про примусове виселення за різними критеріями, з урахуванням їх відкритого переліку. У зв'язку з чим пропонується підхід за різними критеріями до класифікацій для більш цілісного уявлення. Примусове виселення можна класифікувати за критерієм рівня правового регулювання: на міжнародне примусове виселення та національне. В свою чергу, національне примусове виселення можна розподілити за джерелом регулювання: на примусове виселення на підставах, передбачених цивільним, житловим, земельним кодексами, Законом України «Про комплексну реконструкцію кварталів (мікрорайонів) застарілого житлового фонду», «Про іпотеку», «Про житловий фонд соціального призначення», «Про забезпечення реалізації житлових прав мешканців гуртожитків» [6, с. 196-197].

За видом судової юрисдикції: примусове виселення в порядку цивільної юрисдикції та в порядку адміністративної, а за критерієм виду провадження в цивільній юрисдикції на позовне (загальне та спрощене). Проте деякі заходи обмежувального припису, шляхом позбавлення права на користування, що є обмеженням права на житло, розглядаються в порядку окремого провадження. Крім того, у судовій практиці зустрічаються заяви з вимогою про видачу обмежувального припису шляхом виселення. Тому, з урахуванням невизначеності такого питання, слід детальніше зупинитися ньому.

Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (далі — Закон), п. 1, 2, 4 ч. 2 ст. 26, передбачені такі заходи тимчасового обмеження прав кривдника або покладення на нього обов'язків (у частині обмеження права на користування житлом), як:

«1) заборона перебувати в місці спільного проживання (перебування) з постраждалою особою;

2) усунення перешкод у користуванні майном, що є об'єктом права спільної сумісної власності або особистою приватною власністю постраждалої особи та

4) заборона наблизитися на визначену відстань до місця проживання (перебування), навчання, роботи, інших місць частого відвідування постраждалою особою» [11].

Зазначені види заходів тимчасового обмеження прав кривдника фактично обмежують право користування житлом, що викликає плутанину в судовій практиці. Непоодинокі випадки, коли заявник звертається до суду з вимогою про видачу обмежувального припису та просить, у його рамках, усунути перешкоди у користуванні

майном, яке є об'єктом права спільної сумісної власності або особистою приватною власністю постраждалої особи, шляхом виселення.

Касаційний Цивільний Суд у складі Верховного Суду (далі - КСЦ ВС) зауважив, що така вимога не відповідає положенню Закону. Відповідна правова позиція відображена у Постанові від 28 квітня 2020 року у справі № 754/11171/19: «Ураховуючи вичерпність переліку заходів тимчасового обмеження прав кривдника у формі встановлення судом обмежувального припису, визначених у частині другій статті 26 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», вимога про усунення перешкод у користуванні зазначеною квартирою шляхом негайного виселення кривдника задоволенню не підлягає» [12].

Слід більш детально зупинитися на порівняльному аналізі судового розгляду справ про позбавлення права на користування та видачі обмежувального припису (у частині обмеження права на користування житлом).

Заходи обмежувального припису (у частині обмеження права на користування житлом) та позбавлення права користування житлом мають суттєві відмінності.

Так, позбавлення права на користування житлом є безстроковим згідно ст.ст. 391, 405 Цивільного кодексу України (надалі — ЦК України) [13]. Водночас обмежувальний припис видається на конкретний тимчасовий період — 6 місяців з можливістю його продовження, згідно ч. 4 ст. 26 Закону.

До предмету доказування у справах про позбавлення права користування житлом входять обставини, що свідчать про незаконність проживання або втрату права на проживання відповідача в певному житлі, а також про порушення відповідачем прав та/або інтересів позивача [10, с. 323], точніше такі обставини, як: відсутність члена сім'ї без поважних причин понад один рік, якщо інше не встановлено домовленістю між ним і власником житла або законом (ч. 2 ст. 405 ЦК України) тощо.

У справах про видачу обмежувального припису (у частині обмеження права на користування житлом) до предмету доказування входять обставини факту вчинення домашнього насильства (економічного, фізичного чи психологічного). Така позиція відображена й у Постанові КСЦ ВС від 28 квітня 2020 року у справі № 754/11171/19: «під час вирішення питання щодо застосування такого заходу суд на підставі встановлених обставин справи та оцінки факторів небезпеки (ризиків) щодо вчинення домашнього насильства має оцінити пропорційність втручання у права і свободи особи з урахуванням того, що ці заходи пов'язані із протиправною поведінкою такої особи».

Справи про видачу обмежувального припису розглядаються в порядку окремого провадження. Оскільки ч. 3 ст. 294 ЦПК України передбачає, що доказування здійснюється з винятками щодо змагальності та меж судового розгляду, у науковій літературі виникає дискусія щодо існування предмета доказування в таких справах. З цього приводу Т.А. Стоянова, І.М. Іліопол зазначають, що доказування у справах про видачу обмежувального припису має свої особливості, оскільки в них допустимим є спір про факт, якщо він не призводить до спору про право, але це не виключає того, що суд формує предмет доказування [14, с. 323].

Стосовно окремих аспектів особливостей виконання, як завершальної стадії судового розгляду в зазначених справах.

Виконання справ про позбавлення особи права на користування житлом здійснюється на підставі виконавчого листа, який є підставою для відкриття виконавчого провадження у випадку необхідності його примусового виконання, згідно зі ст. 3 Закону України «Про виконавче провадження» [15].

Рішення суду про видачу обмежувального припису, згідно зі ст. 350-6 ЦПК України, підлягає негайному виконанню та покладається на органи Національної поліції. Так, згідно ст. 350-8 ЦПК України: «про видачу або продовження обмежувального припису суд не пізніше наступного дня з дня ухвалення рішення повідомляє уповноважені

підрозділи органів Національної поліції України за місцем проживання (перебування) заявника для взяття особи, стосовно якої видано або продовжено обмежувальний припис, на профілактичний облік, а також районні, районні у містах Києві і Севастополі державні адміністрації та виконавчі органи сільських, селищних, міських, районних у містах рад за місцем проживання (перебування) заявника».

Схожим фактором у виконанні обох видів справ є те, що примусове виселення здійснюється за участю понятих та працівників поліції (ст. 66 Закону України «Про виконавче провадження»).

Матеріально-правові наслідки набрання судовим рішенням законної сили. На відміну від обмежувального припису, у справах про позбавлення особи права на користування особою може бути знято з реєстрації квартирної обліку, про що видана відповідна довідка. А в справах про видачу обмежувального припису таких наслідків не може бути з урахуванням підстав його видачі (загроза життю, здоров'ю, але не повна втрата права на користування) та його тимчасового характеру.

Саме тому КЦС ВС у своїй правовій позиції вірно наголосив на неможливості задоволення вимог про видачу обмежувального припису шляхом виселення. Інакше це б підміняло спосіб захисту у різних правових ситуаціях (втрати особою права на користування житлом внаслідок її відсутності за місцем реєстрації або як колишнього члена сім'ї та внаслідок вчинення домашнього насильства).

Таким чином, аналіз судового розгляду справ про позбавлення права користування житлом і видачу обмежувального припису показує наявність як спільних ознак, так і суттєвих відмінностей між цими правовими інструментами.

Зазначені проблеми та актуальні виклики житлових відносин є лише окремим прикладом існуючих проблем в житлових правовідносинах сьогодні. Запропоновані наукові погляди не вирішили усіх означених питань, та потребують подальшого наукового дослідження.

Крім того, як зазначається в науковій літературі, найбільшої шкоди житловому сектору завдала повномасштабна війна РФ проти України, оскільки на тимчасово окупованих територіях нашої держави зруйновані не просто будинки чи квартири, а й цілі міста та села, а мільйони людей були змушені покинути свої домівки [16]. Такі чинники, як зростання потреби в орендованому житлі, складність та неоднозначність законодавчого регулювання житлових відносин, недостатність ясно виражених норм, правил забудови та процедур, створюють умови для виникнення конфліктів між сторонами. Все це є передумовами збільшення кількості звернень до суду за захистом своїх житлових прав у найближчі часи, тому окреслені питання є актуальними та будуть досліджені у найближчих дослідженнях.

Висновки

Питання примусового виселення, зокрема його видів, залишається дискусійним, як у національній цивілістичній науці, так і на міжнародно-правовому рівнях.

З метою створення цілісного уявлення про цю правову категорію проведено аналіз і запропоновано класифікацію виселення за різними критеріями з урахуванням європейських стандартів. Слід розрізняти примусове виселення як міжнародно-правову категорію, до стандартів якої адаптується сучасний національний механізм примусового виселення, та національну модель виселення, тому запропоновано справи про виселення класифікувати : за рівнем правового регулювання (на примусове міжнародне виселення та національне); національне примусове виселення можна розділити за джерелом регулювання та за видом судової юрисдикції (на цивільну та на адміністративну); за видом провадження в цивільній юрисдикції на позовне (загальне та спрощене).

Крім того, на національному рівні виділяють: 1) незаконне примусове виселення (наприклад, внаслідок збройної агресії); 2) примусове виселення в порядку закону, яке застосовується як спосіб захисту порушеного права або як необхідний захід в інтересах національної та громадської безпеки й/або правопорядку.

Примусове виселення як спосіб захисту права є крайнім заходом примусового позбавлення фізичної особи права користуватися та/або володіти, розпоряджатися конкретним житловим приміщенням на підставах і в порядку, передбачених законом.

Також, досліджено співвідношення таких правових категорій, як позбавлення права особи на користування житлом і видача обмежувального припису (у частині обмеження права на користування житлом) та доведено, що вони є самостійними способами захисту порушених прав.

Порівняльний аналіз судового розгляду справ про позбавлення права на користування житлом та видачу обмежувального припису (у частині обмеження права на користування житлом) дозволив зазначити, що вимоги за обмежувальним приписом та позбавлення особи права на користування житлом пов'язані з протиправною поведінкою відповідача (заінтересованої особи у справах про видачу обмежувального припису).

Відмінностями зазначених справ є те, що обмежувальний припис має строковий характер, а позбавлення користування постійний; доказування в справах про видачу обмежувального припису провадиться з обмеженнями змагальності та іншим підходом до меж судового розгляду, оскільки здійснюється в порядку окремого провадження, а в справах про позбавлення права на користування за загальними правилами доказування, у зв'язку з розглядом вимог в порядку позовного провадження.

З огляду на такі особливості, обмежувальний припис не може і не породжує правових наслідків у вигляді зняття з реєстрації житла. Тому неправомірним є зазначення у прохальній частині заяви про видачу обмежувального припису вимоги щодо заборони перебування в місці спільного проживання (перебування) з постраждалою особою; усунення перешкод у користуванні майном, що є об'єктом права спільної сумісної власності або особистою приватною власністю постраждалої особи; заборона наблизитися на визначену відстань до місця проживання (перебування), навчання, роботи чи інших місць частого відвідування постраждалою особою шляхом виселення.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р., № 254к/96-ВР. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) : конвенція Ради Європи від 4 листопада 1950 р. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
3. Право на житло в Україні: реалізація та захист : Навчально-довідкове видання / За заг. ред. Є. О. Харитоновна. Харків.: ТОВ «Одісей», 2008. 456с.
4. Огляд рішень Європейського суду з прав людини щодо права на житло (рішення, ухвалені з 1 січня 2019 року по 31 липня 2021 року) URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Oglyad_YESPL_01_01_2019_31_07_2021.pdf
5. Породько В. В. Виселення із житла як наслідок невиконання цивільно-правових зобов'язань. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. Вип. 11. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-11/55>.

6. Стеценко А. А. Міжнародно-правові засади процедури примусового виселення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. Вип. 3. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-3/44>.
7. Committee on Economic, Social and Cultural Rights. (1997, May 20). *The right to adequate housing (Art. 11.1): Forced evictions* (CESCR General Comment No. 7). United Nations. <https://www.refworld.org/pdfid/47a70799d.pdf>
8. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 берез. 2004 р. № 1618-IV. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1618-15>
9. Огляд практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду у справах щодо виселення та вселення (2019–2021). URL: <https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new folder for uploads/supreme/Oglyad YESPL 01 01 2019 31 07 2021.pdf>
10. Бобрик В.І. Процесуальні особливості судового розгляду цивільних справ про виселення. *Правові новели*. 2024. Вип. 22. С. 320–328. DOI: 10.32782/ln.2024.22.44
11. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>
12. Постанова Верховного Суду України від від 28 квітня 2020 року(провадження № 61-21971св19) Єдиний державний реєстр судових рішень. база даних. URL:<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/89034240>;
13. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV База даних «Законодавство України» / ВР України. / URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
14. Стоянова Т.А., Іліопол І.М. Докази та доказування в справах про видачу обмежувального припису в першій та апеляційній інстанції. *Часопис цивілістики*. Вип. 53. 2024. С. 70-74. DOI <https://doi.org/10.32782/chc.v053.2024.12>
15. Про виконавче провадження : Закон України від 2 червня 2016 р. № 1404-VIII. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text>
16. Сатановська, О. В. Альтернативні методи та інноваційні підходи вирішення конфліктів щодо житлових прав. *Академічні візії*, (35). <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/1358/1245>